

Kodėl svarbu sutarti dėl sąvokų?

Kaip šiandien įsivaizduojame didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus? Ar visuomet tai tik gerai besimokantys, motyvuoti moksleiviai? Lietuvoje jie dažniausiai vadinami „gabiais vaikais“. Tačiau ši sąvoka aprėpia vos iki 3% Lietuvos moksleivių 1-12 klasėse, tuo tarpu didelį mokymosi potencialą turintys vaikai apima 17-20% mokinių [Oficialiosios statistikos portalas, 2021](#); [Švietimo naujienos, 2022](#)).

Dideli mokymosi potencialą turintys vaikai pamokose kartais išsiskiria kaip:

- reiklūs,
- kvestionuojantys mokytojų pateiktus faktus,
- ne visuomet tinkamai besielgiantys ([Girdzijauskienė et al., 2018: 19](#); [Grauslienė et al., 2018: 25](#)).

Skirtingos suinteresuotos šalys vartoja skirtingas sąvokas tiek gabiams, tiek didelį mokymosi potencialą turintiems vaikams apibūdinti. Pastebima, jog netgi tos pačios institucijos dokumentuose jas vartoja skirtingai arba nepateikiami sąvokų apibrėžimai. Visos lietuvių kalba rastos sąvokos bei angliški jų atitikmenys bei minėjimas lietuviškuose dokumentuose pateikti šioje analizėje.

Priežastys, dėl ko svarbu atpažinti didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus ir sutarti dėl vieningos sąvokos:

- Anot psichologų Lietuvoje bei užsienyje, dirbančių su didelį mokymosi potencialą turinčiais vaikais, [svarbu konkrečiai įvardinti, kam turime padėti](#).
- [Atsisakydami identifikuoti](#) didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus, [nuneigiame jų talentus bei ugdymosi poreikius](#) ([Post, 2017](#)).
- Atpažindami ir suprasdami kokia ugdymosi aplinka vaikams yra reikalinga, [galėsime padėti jiems realizuoti visą savo turimą potencialą](#) ([VDU, 2020](#)).
- Įvardindami didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus [padedame ne tik vaikams, bet ir ugdytojams, mokykloms, tėvams bei įstatymų leidėjams užtikrinti optimalias sąlygas](#) moksleiviams atskleisti savo protinius bei kūrybinius gebėjimus ([Clark & Shore 2004: 10](#)).

Kurk
Lietuvai



ŠMSM



NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

Kaip atrodo didelį mokymosi potencialą turintys vaikai?

Mokytojo ar visuomenės įsivaizdavimas, koks yra didelį mokymosi potencialą turintis vaikas, gali prasilenkti su tuo, koks vaikas yra iš tiesų.

Mokiniai, kurie priskiriami didelį mokymosi potencialą turinčių grupei, priklauso tai pačiai grupei mokinių, kurie turi papildomų ugdymosi poreikių. Daugelis jų turi įgūdžių ir gebėjimų gana lengvai prisitaikyti prie juos supančios edukacinės ir socialinės aplinkos, tačiau dalis gali pademonstruoti įvairių emocijų, elgesio ar prisitaikymo problemų ir jų gebėjimai dėl to gali būti nepastebėti. Išskirtiniai gebėjimai taip pat gali būti nepastebėti dėl mokinio fizinės, intelektualinės ar mokymosi negalios, prasto mokyklos lankomumo ir pan. Šalia visų išvardintų aplinkybių reikia prisiminti, kad tokių vaikų yra visose kultūrinėse grupėse ir kiekviename socialiniame ir ekonominiame sluoksnyje. Gerai besimokantis mokinys užduotį dažniausiai atlieka teisingai, nes yra gerai įsisavinęs dalyko programą ir vadovėlio turinį, o didelį mokymosi potencialą turintis vaikas – dėl to, kad gali rasti kitokį, originalesnį užduoties atlikimo būdą. Šie mokiniai tiesiog yra skirtingi, unikalūs, turintys kitokius gebėjimus, kitokį potencialą, savitus poreikius ir tiek vieniems, tiek kitiems gali būti reikalinga mokytojo pagalba ([Grauslienė et al., 2018: 25](#)).

Remiantis Grauslienės, Labanienės bei Lazdausko leidiniu „[Gabūs ir talentingi vaikai: samprata, ypatumai ir atpažinimas](#)“ (2018) toliau pateikiama didelį mokymosi potencialą turinčių moksleivių grupių apžvalga. Autoriai remiasi [Betts ir Neihart šešių profilių modeliu](#) (1988, 2017).

Marija Žilinskaitė
marija.zilinskaite@kurkl.lt
Rūta Petrylaitė
ruta.petrylaite@kurkl.lt

Susisiekiame



Sėkmės lydimi

Beveik 90 proc. atpažintų didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų yra būtent „sėkmės lydimo“ vaiko tipo.

Šie mokiniai:

- Motyvuoti pirmūnai, iš bendraamžių išsiskiria gerais pažymiais. Tačiau jų motyvacija daugiau išorinė, nulemta siekio būti priimtais ir įvertintais mokytojų bei tėvų, o ne ugdant savo gabumus.
- Dažnai nuobodžiauja pamokose, o perpratę mokyklos sistemą stengiasi mokytis įdėdami kuo mažiau pastangų.



Kūrybiškai sunkūs

Mokytojai dažnai neatpažįsta „kūrybiškų“ vaikų kaip didelį potencialą turinčių.

Šie mokiniai:

- Jaučiasi nusivylę, nes mokyklos sistema nepripažįsta jų aukštų gebėjimų.
- Jiems gali būti nuobodu, pikta ir apmaudu, jie gali „išsilieti“ ant mokytojų ir bendraklasių.
- Dažnai pasirodo sarkastiški, užsispyrę ir netaktiški, atvirai suabejoja autoritetais.



Savarankiški

Jie labai panašūs į „sėkmės lydimo“ vaiko tipą, tačiau skiriasi tuo, kad patys stengiasi susikurti mokymosi galimybes ir tikslus.

Šie mokiniai:

- Akademiškai sėkmingi, geba bendradarbiauti su mokytojais taip, kad galėtų kurti savo asmeninius mokymosi tikslus.
- Pakankamai pasitiki savimi, kad galėtų išreikšti savo poreikius, bet tai daro tokiu būdu, kad mokytojai ir bendraamžiai tai priima.
- Šie vaikai yra nepriklausomi ir savarankiški, nelaukia, kol kiti ką nors padarys už juos.



Dvejopai išskirtiniai

Mokytojai tokius mokinius regi kaip turinčius vidutinius (ar net prastesnius už vidutinius) gebėjimus.

Šie mokiniai:

- Išskirtiniai dvejopi – šalia savo gabumų jie taip pat turi fizinių, emocinių ar mokymosi sutrikimų. Pavyzdžiui, toks mokinys, kuris turi klausos ar regos sutrikimą, Aspergerio sindromą ar specifinį mokymosi sutrikimą.
- Šiems mokiniams situacija dažnai būna nepalanki, nes paprastai mokykla orientuota tik į negalią, o gabumą - ignoruojama.



Iškritę iš sistemos

Jų pasitikėjimas savimi labai žemas, todėl jie reikalauja glaudžių santykių su suaugusiuoju, kuriuo gali pasitikėti.

Šie mokiniai:

- Dažnai pikti ir susierzinę tiek su suaugusiais, tiek su savimi pačiais, nes sistema neatliepia jų poreikių ir jie jaučiasi atstumti.
- Šį nusivylimą jie gali išreikšti tapdami prislėgtais ir atsitraukusiais arba, priešingai - išreiškdami pasipriešinimą ir gynybiškumą.
- Dažnai tokie vaikai turi interesų už mokyklos ribų, nes paprastai nesulaukia savo gebėjimų pripažinimo ir paskatinimo.



Slepiantys savo gebėjimus

Nors šie vaikai slepia savo gabumus, mokytojai, tėvai ir bendraamžiai dažniausiai žino apie juos, nes jų gabumus parodo aukšti pasiekimai.

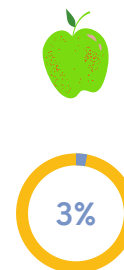
Šie mokiniai:

- Atsako į „priverstinio pasirinkimo dilemą“ – rinkdamiesi tarp akademinio tobulėjimo ir bendraamžių grupės priėmimo, pasirenka bendraamžius.
- Šie vaikai dažnai praranda motyvaciją ir susidomėjimą tuo, kuo domėjosi anksčiau. Deja, dažnai slepia gebėjimus dėl baimės būti atstumtiems bendraamžių.
- Turi stiprius priklausymo grupei poreikius, bet kartu gali jaustis kalti dėl savo gabumų neigimo. Į pasiekimus orientuotą elgesį mato kaip savo socialinės grupės išdavystę.

Gabūs vaikai (gifted children)



1-12 klasių
moksleivių Lietuvoje
yra 327 022



Statistiškai šiuo metu
Lietuvoje yra 9811 gabių
moksleivių*

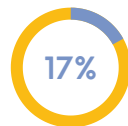
(Oficialiosios statistikos portalas, 2021; Bernardinai, 2021)

Didelį mokymosi potencialą turintys vaikai (high learning potential children)

Skėtinė sąvoka



1-12 klasių
moksleivių Lietuvoje
yra 327 022



Didelį mokymosi
potencialą turinčių
vaikų 1-4 klasėse yra
19 836,



o 5-12 klasėse
besimokančiųjų tarpe
jų yra 42 068**



sėkmės lydimi



kūrybiškai sunkūs



slepiantys savo gabumus



iškritę iš sistemos



dvejopai išskirtiniai



savarankiški

(Oficialiosios statistikos portalas, 2021; Švietimo naujienos, 2022)

*, ** - skaičiavimai pateikiami priede

Gabūs *gifted*

„Tai vaikai, galintys efektyviai įgyti žinių ir mokėjimų; juos pritaikyti naujoms problemoms spręsti; sparčiai mokytis iš patirties. Jų intelektinių gebėjimų lygis yra labai aukštas (individualiai testuojamų standartizuotais intelekto testais intelekto koeficientas yra du standartiniai nuokrypiai ar daugiau nei vidurkis). Turėdami šiuos intelektinius gebėjimus gabūs vaikai lenkia arba pajėgūs pralenkti panašios patirties ir aplinkos bendraamžius savo vienos ar kelių mokslo sričių akademiniams pasiekimais. Šiems vaikams būdingas aukštas kūrybiškumo lygis.“
(Gabių ir talentingų vaikų programa, 2009: I skyr., 3 punktas)

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

Grauslienė, Labanienė, Lazdauskas (2018). Gabūs ir talentingi vaikai: samprata, ypatumai ir atpažinimas.

Skerytė-Kazlauskienė (2018). Tėvams apie gabius vaikus.

LR ŠMSM. Gabių ir talentingų vaikų programa. (2009 m. sausio 19 d. Nr. ISAK-105).

LR ŠMSM. Mokyklų tobulinimo programa plius (2007 m. gruodžio 3 d. Nr. ISAK-2331).

LR ŠMSM. Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo projektų rėmimo 2007 metais tvarkos aprašas (2007 m. vasario 7 d. Nr. ISAK-180).

LR ŠMSM (Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministerija). Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo programa (2006 m. vasario 13 d. Nr. ISAK-258).

Talentingi *talented*

„Talentingi vaikai – tai vaikai, turintys ypatingų gebėjimų, kurie pasireiškia vienos ar kelių meno, mokslo ar sporto sričių pasiekimais.“ (Gabių ir talentingų vaikų programa, 2009: I skyr., 3 punktas)

„Anot F. Gagnė, talentas ir gabumai yra skirtingos sąvokos. Kai kurie gabūs vaikai, negali būti laikomi talentingais, kaip ir kai kurie talentingi vaikai – gabiais.“ (Leavitt, 2017: 10).

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

LR ŠMSM. Gabių ir talentingų vaikų paieškos, atpažinimo sistemos sukūrimo ir mokyklų šiems vaikams prieinamumo didinimo 2014–2016 metų veiksmų planas (2014 m. sausio 27 d. Nr. V-38).

LR ŠMSM. Gabių ir talentingų vaikų programa. (2009 m. sausio 19 d. Nr. ISAK-105).

Išskirtinių gabumų *specific academic aptitude*

„Specifiniai akademiniai gabumai apima didelius pasiekimus tokiose srityse kaip, skaitymas, rašymas, matematika, gamtos mokslai, socialiniai mokslai ir gimtoji kalba.“ (Westminster Public Schools)

Ši sąvoka dažnai naudojama kartu su gabiųjų sąvoka. Lietuviškuose teisės aktuose - **neapibrėžta ir minima abstrakčiai**. LR Švietimo įstatyme nurodoma, jog išskirtinių gabumų asmenys priskiriami specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems:

„Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių.“
(LR Švietimo įstatymas, 1991, I skyr., 2 str., 26 punktas. Straipsnio dalies numeracijos pakeitimas: Nr. XII-2290, 2016-04-07, paskelbta TAR 2016-04-18, i. k. 2016-09857).

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

LR ŠMSM „Tūkstantmečio mokyklų“ programa (2022 m. sausio 31 d. Nr. V-137).

LR ŠMSM. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašas (2011 m. rugsėjo 30 d. Nr. V-1795).

LR Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis Seimas. LR Švietimo įstatymas (1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489).

Neatpažintas didelis mokymosi potencialas, nerealizuoti (ypatingi) gabumai

unrealised giftedness, unrealised talent, unrecognised giftedness, unrecognised ability, underachieving (giftedness), underachievement

„Gebėjimų nerealizuojantys gabūs mokiniai - mokymosi sunkumų turintys vaikai, kuriems apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsivainant Bendrojo ugdymo programas dėl nepalankios kultūrinės, kalbinės, pedagoginės, socialinės ir ekonominės aplinkos ar susidariusių aplinkybių. Šie mokiniai turi labai aukštą intelektinių gebėjimų lygį, bet nepasizymi aukštais pasiekimais.

Vaiko pasiekimai neatitinka jo intelektinių gebėjimų, kurie yra didesni nei bendraamžių (IQ 130 ar didesnis) dėl individualių (asmenybės) ir aplinkos veiksnių.“ (Mokinių, turinčių spec. ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų spec. ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 3 d., 3 punkto 6 papunktis

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

Tūkstantmečio mokyklų programa (2022). Įtraukusis ugdymas.

Mokyklų veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo 3 priedas (Nacionalinė švietimo agentūra - NŠA), 2021.

Girdzijauskienė et al. (2018). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių įvertinimas. Metodiniai nurodymai tėvams.

Girdzijauskienė et al. (2018). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių įvertinimas. Metodiniai nurodymai mokyklų psichologams.

Narkevičienė (2012). Kad augtumėm. (Itin) gabių vaikų ugdymo modelis Gairės mokytojo pedagoginei kūrybai.

LR ŠMSM Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317).

Itin gabūs

highly gifted

„Tai vaikai ar jaunuoliai, galintys greitai ir efektyviai įgyti žinių ir mokėjimų; juos pritaikyti kintančiose situacijose naujoms problemoms spręsti; sparčiai mokytis iš įgytos patirties ir atpažinti, kokiose situacijose naudoti įgytas žinias ir mokėjimus. Jų intelektas yra itin aukštas. Daugelio mokslininkų nuomone, tokių mokinių IQ 115, itin gabių mokinių IQ 130.“ (Narkevičienė, 2012: 108-109)

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

Narkevičienė (2012). Kad augtumėm. (Itin) gabių vaikų ugdymo modelis Gairės mokytojo pedagoginei kūrybai.

Aukštesniųjų gebėjimų, ypatingų gabumų

high ability

„Anatominių – fiziologinių sėkmingos veiklos pradmenų, užuomazgų visuma, sąlygojanti lengvą, greitą ir kokybišką fizinių ir protinių veiksmų plėtrą. Gabumas yra įgimtas, bet jis dinamiškas, kinta, kokybiškai vystosi praktinėje veikloje. Jei įgimti gabumai neplėtojami, nelavinami, jie negali pasireikšti. Gabumas – tai potencialus gebėjimas ar potencialus mokėjimas; individo galimybė įgyti tam tikro lygio gebėjimus ir mokėjimus. Gabumai gali pasireikšti vienoje ar keliose šių sričių: bendrojo intelekto, atskiroje mokslo srityje (akademineje srityje), socialinio funkcionavimo, meninės veiklos, psichomotorikos.“

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

NŠA (2018). Aukštesniųjų gebėjimų turinčių mokinių atpažinimas.

Didelis mokymosi potencialas

high learning potential, higher learning potential, great learning potential

2-3 psl. aptarti 6 mokinių tipai pagal Grauslienę, Labanienę bei Lazdauską (2018: 25). Kiti autoriai (Girdzijauskienė et al., 2018: 6-7), didelį mokymosi potencialą turinčius mokinius skirsto į 4 platesnes kategorijas, tačiau jos yra mažiau išplėtos. Šioje analizėje liksime prie detalesnio jau įvardinto modelio:



sėkmės lydimi



kūrybiškai sunkūs



slepiantys savo gabumus



iškritę iš sistemos



dvejopai išskirtiniai



savarankiški

Leidiniai ir teisės aktai Lietuvoje, kuriuose minimas terminas

Nasvytienė et al. (2018). Kaip atpažinti didelių gebėjimų vaiką? Patarimai tėvams. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.

Girdzijauskienė et al. (2018). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių įvertinimas. Metodiniai nurodymai mokyklų psichologams.

Girdzijauskienė et al. (2018). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių atranka ir pažinimas. Metodiniai nurodymai mokytojams.

NŠA Projektas „Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“ Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-04-000

NŠA Projekto „Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“ Baltoji knyga (bus išleista 2022 m. birželį)

Sąvokos analizės Apibendrinimas

- Didelio mokymosi potencialo sąvoka aprėpia visas aukščiau minėtas vaikų kategorijas, įskaitant gabius, gebėjimų nerealizuojančius mokinius.
- Kai kurios sąvokų apibrėžimas yra beveik identiškas, tačiau nežymiai skiriasi (pvz. gabus ir itin gabus). Kiti terminai teisiniuose dokumentuose yra neapibrėžti, tad kyla rizika interpretuoti savaip (pvz. išskirtiniai gabumai LR Švietimo įstatyme).
- Didelio mokymosi potencialo sąvoka apima didesnę mokinių grupę, negu apima gabūs vaikai (61 904*** lyginant su 9 811* moksleivių). Platesnė sąvoka įtraukianti daugiau moksleivių su papildomais poreikiais atspindi įtraukaus ugdymo horizontaliąją kryptį Lietuvos švietime, siekiant sistemą pritaikyti kiekvienam pagal individualius poreikius.
- 2022 metais NŠA ir VU užbaigs projektą „Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“. Pilotuodami 49 mokyklas Lietuvoje, apibendrinami projekto metu vykdytus tyrimus organizatoriai siekia skatinti vartoti didelio mokymosi potencialo sąvoką.
- Didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai akademiškai auga lėčiau nei jų bendraklasiai (Rambo, 2011). Norint atliepti šių vaikų poreikius reikalinga įtrauktis sąvokos Lietuvos švietime peržiūra, pritaikant universalus dizaino bei horizontalios įtraukties principus.

Pagal XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą:

„46.4. Įtraukusis ugdymas kiekvienoje mokykloje. Parengsime planą Lietuvos mokyklose nuosekliai diegti įtraukijį ugdymą. **Klasėse bus pastebėtas kiekvienas vaikas ir kiek įmanoma atliepti individualūs mokymosi poreikiai.** Remsime iš užsienio grįžusių mokinių, **specialiųjų poreikių turinčių mokinių, taip pat talentingų vaikų rengimą ir jų potencialo stiprinimą.**“

Sąvokų analizė parengta
2022-03-31

Priedas. Skaičiavimai.

Bedras 1-12 kl. moksleivių skaičius Lietuvoje = 327 022

1-4 kl. moksleivių skaičius Lietuvoje = 116 682

5-12 kl. moksleivių skaičius Lietuvoje = 210 340

([Oficialiosios statistikos portalas, 2021](#))

* 3 % gabių nuo visų moksleivių skaičiaus

$327\,022 \cdot 3 : 100 = 9\,811$ (gabūs mokiniai)

([Bernardinai, 2021](#))

** 17% nuo 1-4 kl. (116 682)

$116\,682 \cdot 17 : 100 = 19\,836$ (didelį mokymosi potencialą

turintys 1-4 kl. moksleiviai)

20% nuo 5-12 kl. (210 340)

$210\,340 \cdot 20 : 100 = 42\,068$ (didelį mokymosi

potencialą turintys 5-12 kl.moksleiviai)

*** Visi didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai

$19\,836 + 42\,068 = 61\,904$

([Oficialiosios statistikos portalas, 2021](#);

[Švietimo naujienos, 2022](#))